Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (czwarta izba)

z dnia 17 lipca 2014 r.*

Polityka społeczna — Artykuł 141 WE — Równość wynagrodzeń dla kobiet i mężczyzn — Przejście na wcześniejszą emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia — Doliczenie okresu służby do celów obliczenia emerytury — Uprawnienia przysługujące zasadniczo urzędnikom płci żeńskiej — Dyskryminacja pośrednia — Obiektywne względy uzasadniające — Rzeczywista troska o osiągnięcie zadeklarowanego celu — Spójność wdrożenia — Artykuł 141 ust. 4 WE — Środki mające na celu kompensowanie niekorzystnych sytuacji w karierze zawodowej kobiet — Brak możliwości zastosowania

W sprawie C-173/13

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez cour administrative d'appel de Lyon (Francja) postanowieniem z dnia 3 kwietnia 2013 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 9 kwietnia 2013 r., w postępowaniu:

Maurice Leone,

Blandine Leone

przeciwko

Garde des Sceaux, ministre de la Justice,

Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales,

TRYBUNAŁ (czwarta izba),

w składzie: L. Bay Larsen, prezes izby, M. Safjan, J. Malenovský, A. Prechal (sprawozdawca) i K. Jürimäe, sędziowie,

rzecznik generalny: N. Jääskinen,

sekretarz: A. Calot Escobar,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu małżonków Leone przez adwokata B. Madigniera,

— w imieniu Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales przez J.M. Bacquera, działającego w charakterze pełnomocnika,

— w imieniu rządu francuskiego przez M. Hours, G. de Bergues'a oraz S. Meneza, działających w charakterze pełnomocników,

* Język postępowania: francuski.

— w imieniu Komisji Europejskiej przez D. Martina, działającego w charakterze pełnomocnika,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 27 lutego 2014 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 157 TFUE.

2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach sporu między małżonkami Leone a Garde des Sceaux, ministre de la Justice (francuskim ministrem sprawiedliwości) i Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales (francuską narodową kasą emerytalną urzędników jednostek samorządu terytorialnego, zwaną dalej „CNRACL") dotyczącego pozwu o odszkodowanie od państwa francuskiego za szkodę, którą zainteresowani – jak twierdzą – ponieśli w wyniku udzielonej przez CNRACL odmowy przyznania M. Leone'owi korzyści w postaci wcześniejszej emerytury z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia oraz w postaci przyznania wyższej emerytury ze względu na staż pracy.

Ramy prawne

3 Artykuł L. 1 francuskiego code des pensions civiles et militaires de retraite (kodeksu emerytur cywilnych i wojskowych, zwanego dalej „kodeksem emerytalnym") stanowi:

„Emerytura jest świadczeniem pieniężnym osobistym i dożywotnim przyznawanym urzędnikom służby cywilnej i żołnierzom zawodowym oraz, po ich śmierci, ich następcom prawnym wskazanym przez ustawę w celu wynagrodzenia usług, które świadczyli oni aż do chwili zgodnego z prawem zakończenia ich funkcji.

Wysokość emerytury, która uwzględnia poziom, czas trwania i charakter świadczonych usług, gwarantuje uprawnionemu na zakończenie kariery materialne warunki bytowe odpowiadające godności jego urzędu".

Przepisy dotyczące przejścia na wcześniejszą emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia

4 Z postanowienia odsyłającego wynika, że urzędnicy służby cywilnej mogą, pod pewnymi warunkami, skorzystać z przejścia na wcześniejszą emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia.

5 Wśród owych warunków zawarte są te wskazane w art. L. 24 ust. I pkt 3 kodeksu emerytalnego w brzmieniu nadanym przez art. 136 znowelizowanej ustawy budżetowej na rok 2004 nr 2004-1485 z dnia 30 grudnia 2004 r. (JORF z dnia 31 grudnia 2004 r., s. 22522), który stanowi:

„I. – Ustalenie wysokości emerytury następuje:

[…]

3° W wypadku gdy urzędnik służby cywilnej jest rodzicem trojga żyjących dzieci lub dzieci zmarłych w wyniku działań wojennych, lub dziecka żyjącego w wieku powyżej roku, dotkniętego stopniem niepełnosprawności równym lub przekraczającym 80%, pod

warunkiem że dla każdego z tych dzieci przerwał on swoją działalność zawodową zgodnie z warunkami określonymi w dekrecie Conseil d'État (francuskiego naczelnego sądu administracyjnego).

Za wspomniane w poprzednim akapicie przerwanie działalności zawodowej uważa się okresy, za które nie była uiszczana obowiązkowa składka w podstawowym systemie emerytalnym, zgodnie z warunkami określonymi w dekrecie Conseil d'État.

Za dzieci wspomniane w akapicie pierwszym uważa się dzieci wskazane w art. L. 18 ust. II, które zainteresowany wychowywał zgodnie z warunkami określonymi w ust. III rzeczonego artykułu".

6 Artykuł L. 18 ust. II akapity od trzeciego do szóstego kodeksu emerytalnego zawiera następujące wyliczenie:

„Dzieci małżonka pochodzące z poprzedniego małżeństwa, jego dzieci pozamałżeńskie, których pochodzenie jest ustalone, oraz dzieci przysposobione przez niego;

dzieci, w przypadku których nastąpiło przekazanie władzy rodzicielskiej na rzecz emeryta lub jego małżonka;

dzieci znajdujące się pod opieką emeryta lub jego małżonka, w wypadku gdy opieka połączona jest z rzeczywistą i stałą pieczą nad dzieckiem;

dzieci przyjęte do gospodarstwa domowego przez emeryta lub jego małżonka, który udokumentował ich rzeczywiste i stałe przyjęcie na utrzymanie zgodnie z warunkami określonymi w dekrecie Conseil d'État".

7 Artykuł 18 ust. III kodeksu emerytalnego zawiera następujące uściślenia:

„Z wyjątkiem dzieci zmarłych w wyniku działań wojennych dzieci muszą być wychowywane przynajmniej przez dziewięć lat albo przed ich szesnastymi urodzinami, albo przed osiągnięciem przez nie wieku, w jakim przestały być na utrzymaniu w rozumieniu art. L. 512-3 i art. R. 512-2–R. 512-3 code de la sécurité sociale (kodeksu zabezpieczenia społecznego).

Aby spełnić powyższy warunek czasowy, należy w danym wypadku wziąć pod uwagę okres, podczas którego dzieci były wychowywane przez małżonka po śmierci emeryta".

8 Artykuł R. 37 kodeksu emerytalnego – w brzmieniu nadanym przez décret nº 2005-449, du 10 mai 2005, pris pour l'application de l'article 136 de la loi de finances rectificative pour 2004 (loi nº 2004-1485, du 30 décembre 2004) et modifiant le code des pensions civiles et militaires de retraite [dekret nr 2005-449 z dnia 10 maja 2005 r. przyjęty w celu stosowania art. 136 znowelizowanej ustawy budżetowej na rok 2004 (ustawa nr 2004-1485 z dnia 30 grudnia 2004 r.) i zmieniający kodeks emerytur cywilnych i wojskowych] (JORF z dnia 11 maja 2005 r., s. 8174) – stanowi:

„I. – Przerwanie działalności zawodowej określone w art. L. 24 ust. I pkt 3 akapit pierwszy powinno trwać nieprzerwanie przez co najmniej dwa miesiące i nastąpić w okresie, kiedy urzędnik był objęty obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalnym. W wypadku równoczesnych urodzin lub przysposobień okres przerwania działalności zawodowej brany pod uwagę w odniesieniu do wszystkich rozpatrywanych dzieci wynosi także dwa miesiące.

To przerwanie działalności zawodowej powinno nastąpić w okresie między pierwszym dniem czwartego tygodnia poprzedzającego urodzenie lub przysposobienie a ostatnim dniem szesnastego tygodnia następującego po urodzeniu lub przysposobieniu.

W drodze odstępstwa od przepisów akapitu poprzedzającego, w odniesieniu do dzieci wymienionych w art. L. 18 ust. II akapity trzeci, czwarty, piąty i szósty, które to dzieci zainteresowany wychowywał w warunkach określonych w ust. III rzeczonego artykułu, przerwanie działalności zawodowej musi nastąpić albo przed ich szesnastymi urodzinami, albo przed osiągnięciem wieku, w jakim przestały one już być na utrzymaniu w rozumieniu art. L. 512-3 i art. R. 512-2–R. 512-3 code de la sécurité sociale.

II. – Przy obliczaniu czasu trwania przerwania działalności zawodowej uwzględniane są okresy odpowiadające zawieszeniu wykonywania umowy o pracę lub przerwania rzeczywistej służby, które nastąpiły w ramach:

a) urlopu macierzyńskiego […];

b) urlopu ojcowskiego […];

c) urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego […];

d) urlopu wychowawczego […];

e) dodatkowego urlopu wychowawczego udzielanego w celu opieki nad chorym lub niepełnosprawnym dzieckiem […];

f) czasowego zwolnienia urzędnika ze służby w celu wychowywania dziecka, które nie ukończyło ósmego roku życia […].

III. –
Okresy wskazane w art. L. 24 ust. I pkt 3 akapit drugi są okresami nieskładkowymi zainteresowanego, podczas których nie wykonywał on żadnej działalności zawodowej”.

Przepisy dotyczące doliczenia okresu służby

9 Zgodnie z art. 15 décret nº 2003-1306, du 26 décembre 2003, relatif au régime de retraite des fonctionnaires affiliés à la Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales (dekretu nr 2003-1306 z dnia 26 grudnia 2003 r. w sprawie systemu emerytalnego urzędników ubezpieczonych w CNRACL, zwanego dalej „dekretem nr 2003-1306”) (JORF z dnia 30 grudnia 2003 r., s. 22477):

„I. – Do rzeczywistych lat służby dodaje się, w warunkach określonych dla urzędników służby cywilnej państwa, następujące doliczenia okresu służby:

[…]

2° Doliczenie okresu służby w wysokości czterech kwartałów, pod warunkiem że urzędnicy przerwali działalność zawodową ze względu na: każde z ich dzieci urodzonych w małżeństwie i ich dzieci pozamałżeńskich urodzonych przed dniem 1 stycznia 2004 r.; każde z ich dzieci przysposobionych przed dniem 1 stycznia 2004 r.; oraz – z zastrzeżeniem, że były one wychowywane przez co najmniej dziewięć lat przed ukończeniem przez nie dwudziestego pierwszego roku życia – każde z innych dzieci wymienionych w art. 24 ust. II, które były przyjęte na utrzymanie przed dniem 1 stycznia 2004 r.

To przerwanie działalności zawodowej musi trwać nieprzerwanie przez co najmniej dwa miesiące i nastąpić w ramach urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopu wychowawczego lub dodatkowego urlopu wychowawczego

udzielanego w celu opieki nad chorym lub niepełnosprawnym dzieckiem […], lub czasowego zwolnienia urzędnika ze służby w celu wychowywania dziecka, które nie ukończyło ósmego roku życia […].

Przepisy pkt 2 stosuje się do emerytur, których wysokość ustalono, począwszy od dnia 28 maja 2003 r.

3° Urzędniczki nabywają prawo do doliczenia okresu służby określone w pkt 2, jeśli urodziły w okresie lat studiów przed dniem 1 stycznia 2004 r. i przed ich zatrudnieniem w służbie publicznej, o ile owo zatrudnienie nastąpiło w terminie dwóch lat od uzyskania dyplomu niezbędnego do przystąpienia do konkursu, bez możliwości podniesienia w stosunku do nich warunku przerwania działalności zawodowej.

[…]".

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

10 W latach 1984–2005 M. Leone pracował jako pielęgniarz w hospicjach cywilnych w Lyonie w charakterze pracownika szpitalnej służby publicznej.

11 W dniu 4 kwietnia 2005 r. M. Leone złożył wniosek o wcześniejszą emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia, podnosząc, że jest ojcem trojga dzieci urodzonych, odpowiednio, w dniach 9 października 1990 r., 31 sierpnia 1993 r. i 27 listopada 1996 r.

12 Ów wniosek został oddalony przez CNRACL decyzją z dnia 18 kwietnia 2005 r. ze względu na to, że M. Leone nie przerwał swojej działalności zawodowej dla każdego z trojga swoich dzieci, jak wymaga tego art. L. 24 ust. I pkt 3 kodeksu emerytalnego. Skarga wniesiona na ową decyzję przez M. Leone'a została odrzucona postanowieniem tribunal administratif de Lyon (sądu administracyjnego I instancji w Lyonie) z dnia 18 maja 2006 r.

13 W dniu 31 grudnia 2008 r. małżonkowie Leone wszczęli postępowanie sądowe w celu uzyskania odszkodowania za szkodę, którą w swym mniemaniu ponieśli z powodu niezgodnej z prawem Unii dyskryminacji pośredniej w odniesieniu do M. Leone'a. Dyskryminacja ta wynika ich zdaniem, po pierwsze, z przepisów art. L. 24 w związku z art. R. 37 kodeksu emerytalnego, dotyczących przejścia na wcześniejszą emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia, oraz po drugie, z art. 15 pkt 2 dekretu nr 2003-1306, dotyczącego doliczenia okresu służby.

14 Ponieważ owo powództwo zostało oddalone wyrokiem tribunal administratif de Lyon z dnia 17 lipca 2012 r., małżonkowie Leone wnieśli apelację od tego wyroku do cour administrative d'appel de Lyon (administracyjnego sądu apelacyjnego w Lyonie).

15 To w tym kontekście – wskazując, że można dochodzić odpowiedzialności państwa za treść przepisów prawnych, w wypadku gdy nie uwzględniają one zobowiązań międzynarodowych Republiki Francuskiej – sąd odsyłający postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy postanowienia art. L. 24 w związku z art. R. 37 [kodeksu emerytalnego] w brzmieniu wynikającym [z ustawy nr 2004-1485] oraz [z dekretu nr 2005-449] mogą być uznane za wprowadzające dyskryminację pośrednią między mężczyznami i kobietami w rozumieniu art. 157 [TFUE]?

2) Czy postanowienia art. 15 [dekretu nr 2003-1306] mogą być uznane za wprowadzające dyskryminację pośrednią między mężczyznami i kobietami w rozumieniu art. 157 [TFUE]?

3) W razie udzielenia odpowiedzi twierdzącej na jedno z dwóch pierwszych pytań: czy taka dyskryminacja pośrednia może być uzasadniona postanowieniami art. 157 [ust. 4] [TFUE]?".

Postępowanie przed Trybunałem

16 W następstwie ogłoszenia opinii rzecznika generalnego małżonkowie Leone pismem złożonym w sekretariacie Trybunału w dniu 25 marca 2014 r. wnieśli o przekazanie niniejszej sprawy do rozpoznania przez wielką izbę Trybunału oraz o zarządzenie otwarcia ustnego etapu postępowania na nowo.

17 W uzasadnieniu powyższych wniosków zainteresowani podnoszą w istocie, poza faktem, że nie zgadzają się z rzeczoną opinią, po pierwsze, okoliczność, iż w dniu 20 stycznia 2014 r. przyjęto przepisy w sprawie reformy emerytur, która – nie zmieniając uprawnień rozpatrywanych w postępowaniu głównym – przewiduje jednak przyszłe przyjęcie sprawozdania rządowego zapowiadającego przekształcenie uprawnień rodzinnych charakteryzujących system emerytalny. Według małżonków Leone chodzi tutaj o nową okoliczność faktyczną uzasadniającą otwarcie rozprawy na nowo.

18 Po drugie, skarżący w postępowaniu głównym podnoszą, że dyrektywa Rady 86/378/EWG z dnia 24 lipca 1986 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w systemach zabezpieczenia społecznego pracowników (Dz.U. L 225, s. 40), zmieniona dyrektywą Rady 96/97/WE z dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz.U. 1997, L 46, s. 20), nie została poruszona ani przez rząd francuski w jego uwagach na piśmie, ani przez rzecznika generalnego w jego opinii. Mogą oni zatem powołać się na istnienie argumentu, który nie był przedmiotem dyskusji między stronami, uzasadniającego otwarcie ustnego etapu postępowania na nowo.

19 W tym względzie, po pierwsze, jeśli chodzi o wniosek o przekazanie sprawy wielkiej izbie Trybunału, należy wskazać na wstępie, że żaden przepis statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej ani regulaminu postępowania przed Trybunałem nie przewiduje rozpatrzenia tego rodzaju wniosku w ramach postępowania prejudycjalnego.

20 Zgodnie z art. 60 § 3 owego regulaminu postępowania skład orzekający, któremu przydzielono sprawę, może wprawdzie w każdej fazie postępowania zwrócić się do Trybunału o przydzielenie jej składowi orzekającemu złożonemu z większej liczby sędziów, lecz chodzi w tym wypadku o czynność, o której przeprowadzeniu izba, której przydzielono sprawę, orzeka w zasadzie z urzędu i na podstawie swojego uznania (zob. podobnie wyrok Hiszpania/Rada, C-310/04, EU:C:2006:521, pkt 22).

21 W niniejszym wypadku czwarta izba Trybunału uważa, iż nie należy zwracać się do Trybunału o przydzielenie niniejszej sprawy wielkiej izbie.

22 Po drugie, należy przypomnieć, że zgodnie z art. 83 rzeczonego regulaminu postępowania Trybunał może, po zapoznaniu się ze stanowiskiem rzecznika generalnego, postanowić o otwarciu lub otwarciu na nowo ustnego etapu postępowania, w szczególności jeśli uzna, że okoliczności zawisłej przed nim sprawy nie są wystarczająco wyjaśnione, lub jeśli po zamknięciu ustnego etapu postępowania strona przedstawiła nowy fakt mogący mieć decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia Trybunału, lub też jeśli sprawa ma zostać rozstrzygnięta na podstawie argumentu, który nie był przedmiotem dyskusji między stronami lub podmiotami określonymi w art. 23 statutu Trybunału.

23 W niniejszym wypadku Trybunał, po pierwsze, wskazuje, że żadna z owych stron ani też żaden z owych podmiotów – po umożliwieniu im zapoznania się z przedstawionymi uwagami – nie wnieśli o przeprowadzenie rozprawy, mimo że art. 76 regulaminu postępowania przed Trybunałem przewiduje taką możliwość.

24 Po drugie, po zapoznaniu się ze stanowiskiem rzecznika generalnego Trybunał uznaje, że dysponuje wszystkimi danymi niezbędnymi do wydania orzeczenia.

25 W szczególności jeśli chodzi o nową okoliczność faktyczną powoływaną przez małżonków Leone, nie wydaje się, aby wskazana przez nich ustawa – która weszła w życie po zaistnieniu spornych faktów – mogła wywrzeć decydujący wpływ na orzeczenie, które powinien wydać Trybunał.

26 Ponadto okoliczność, że rząd francuski nie powołał się na dyrektywę 86/378 w swoich uwagach na piśmie oraz podczas rozprawy, której przeprowadzenia mógł zażądać w tym celu, a także fakt, iż rzecznik generalny również nie odniósł się do owej dyrektywy w swojej opinii – mimo że małżonkowie Leone przywoływali ją w swoich uwagach – w żaden sposób nie uzasadniają otwarcia rozprawy na nowo ze względu na to, że taki element nie był przedmiotem dyskusji między stronami.

27 Mając na względzie powyższe rozważania, Trybunał uznaje, że nie należy zarządzać otwarcia ustnego etapu postępowania na nowo.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie dopuszczalności

28 Rząd francuski tytułem żądania głównego wnosi o stwierdzenie niedopuszczalności wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym ze względu na to, że sąd odsyłający nie przedstawił ani związku, który ustalił między rozpatrywanymi w postępowaniu głównym przepisami krajowymi a art. 157 TFUE, ani względów, które skłoniły go do powzięcia wątpliwości w odniesieniu do zgodności owych przepisów krajowych z art. 157 TFUE.

29 Według tego rządu sąd odsyłający powinien był wyjaśnić, jakie są skutki związane ze wspomnianymi przepisami krajowymi, które wydają mu się – biorąc pod uwagę kryteria wypracowane przez Trybunał w orzecznictwie – prowadzić do stwierdzenia istnienia dyskryminacji pośredniej. Podobnie ów sąd powinien był przedstawić powody, dla których nie podziela on stanowiska Conseil d'État (Francja), który w swoim orzecznictwie wyprowadził już wniosek o braku takiej dyskryminacji pośredniej, uznając, że wnoszenie do Trybunału wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w tej kwestii nie było niezbędne.

30 W tym względzie należy przypomnieć, po pierwsze, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem w ramach postępowania ustanowionego w art. 267 TFUE wyłącznie do sądu krajowego, przed którym toczy się spór i który wobec tego musi przyjąć na siebie odpowiedzialność za wydane orzeczenie, należy ocena, w świetle konkretnych okoliczności sprawy, zarówno niezbędności orzeczenia prejudycjalnego do wydania wyroku, jak i istotnego charakteru pytań skierowanych do Trybunału. W związku z tym, jeśli postawione pytania dotyczą wykładni prawa Unii, Trybunał jest w zasadzie zobowiązany do wydania orzeczenia (zob. w szczególności wyrok Carmen Media Group, C-46/08, EU:C:2010:505, pkt 75 i przytoczone tam orzecznictwo).

31 Odmowa udzielenia odpowiedzi na pytanie prejudycjalne zadane przez sąd krajowy jest możliwa jedynie wtedy, gdy żądana wykładnia prawa Unii w sposób oczywisty nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub z przedmiotem sporu w postępowaniu głównym lub też gdy problem ma charakter hipotetyczny, albo gdy Trybunałowi nie przedstawiono okoliczności faktycznych i prawnych koniecznych do tego, aby mógł odpowiedzieć na zadane mu pytania w użyteczny sposób (zob. w szczególności wyrok Carmen Media Group, EU:C:2010:505, pkt 76 i przytoczone tam orzecznictwo).

32 W niniejszym wypadku zaś elementy prawa krajowego i okoliczności faktyczne zawarte w postanowieniu odsyłającym wystarczają Trybunałowi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na przedłożone mu pytania, a owe pytania wykazują oczywisty związek z przedmiotem sporu w postępowaniu głównym. Jeśli chodzi o względy, które skłoniły sąd odsyłający do rozważań nad wykładnią przepisów prawa Unii, do których odniósł się on w swoich pytaniach, oraz jeśli chodzi o związki, które w jego ocenie istnieją między owymi przepisami prawa Unii a przepisami krajowymi rozpatrywanymi w postępowaniu głównym, należy wskazać, że można je bez trudu wywieść z postanowienia odsyłającego, a w szczególności z zawartego w owym postanowieniu przedstawienia żądań i argumentów stron postępowania głównego.

33 Po drugie, należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem art. 267 TFUE przyznaje sądom krajowym jak najszersze uprawnienie do wystąpienia do Trybunału, jeśli uznają one, że w zawisłej przed nimi sprawie pojawiły się pytania związane z wykładnią przepisów prawa Unii, niezbędne do rozstrzygnięcia rozpatrywanego przez nie sporu. A zatem w szczególności sąd, który nie orzeka w ostatniej instancji, powinien mieć swobodę wystąpienia do Trybunału z nurtującymi go zagadnieniami, jeśli uzna, że ocena prawna dokonana przez wyższą instancję mogłaby doprowadzić go do wydania orzeczenia sprzecznego z prawem Unii (zob. w szczególności wyrok Ełczinow, C-173/09, EU:C:2010:581, pkt 26, 27 i przytoczone tam orzecznictwo).

34 Z wszystkich powyższych rozważań wynika, iż zarzuty podniesione przez rząd francuski muszą zostać oddalone i że wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym należy uznać za dopuszczalny.

Co do istoty

Uwagi wstępne

35 Należy przypomnieć, po pierwsze, że sprawa w postępowaniu głównym dotyczy powództwa o odszkodowanie opartego na okoliczności, iż – zgodnie z przepisami krajowymi będącymi wówczas w mocy – skarżący w postępowaniu głównym nie mógł skorzystać, począwszy od kwietnia 2005 r., z wcześniejszej emerytury z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia ani z doliczenia okresu służby po tym, jak jego wniosek o przyznanie owych uprawnień został oddalony decyzją CNRACL z dnia 18 kwietnia 2005 r. W tych okolicznościach – z uwagi na fakt, że traktat z Lizbony wszedł w życie dopiero w dniu 1 grudnia 2009 r. – w celu wyjaśnienia kwestii poruszonych w przedstawionych pytaniach należy wziąć pod uwagę, na co wskazują w szczególności Komisja i małżonkowie Leone, raczej art. 141 WE aniżeli art. 157 TFUE, do którego formalnie odniósł się sąd odsyłający w swoich pytaniach.

36 Po drugie, należy wskazać, że rozpatrywane w postępowaniu głównym przepisy krajowe dotyczące doliczenia okresu służby, do których odnosi się pytanie drugie, zostały przyjęte w następstwie wyroku Griesmar (C-366/99, EU:C:2001:648), z którego wynika, iż przepisy krajowe będące wcześniej w mocy naruszały zasadę równości wynagrodzeń określoną w art. 141 WE.

37 W owym wyroku Trybunał orzekł w istocie, że – jeśli chodzi o doliczenie okresu służby określone w owych wcześniejszych przepisach krajowych, którego przyznanie uzależnione było wyłącznie od kryterium związanego z wychowywaniem dzieci – urzędniczki i urzędnicy znajdowali się, z punktu widzenia tego kryterium, w porównywalnej sytuacji, wobec czego zastrzegając korzyść w postaci rzeczonego doliczenia okresu służby wyłącznie na rzecz urzędniczek oraz wykluczając urzędników, którzy mogli wykazać wychowywanie swoich dzieci, owe przepisy ustanowiły dyskryminację bezpośrednią ze względu na płeć niezgodną z art. 141 WE (zob. wyrok Griesmar, EU:C:2001:648, w szczególności pkt 53–58, 67).

W przedmiocie pytania drugiego

38 Poprzez pytanie drugie, które należy zbadać w pierwszej kolejności, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 141 WE należy interpretować w ten sposób, że system doliczenia okresu służby – taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym – skutkuje niezgodną z owym artykułem dyskryminacją pośrednią pracowników płci męskiej w stosunku do pracowników płci żeńskiej w zakresie wynagrodzenia.

39 Na wstępie należy przypomnieć, że Trybunał orzekł, iż emerytury przyznawane na podstawie systemu o cechach takich jak cechy rozpatrywanego w postępowaniu głównym francuskiego systemu emerytalnego urzędników są objęte pojęciem wynagrodzenia w rozumieniu art. 141 WE (zob. podobnie wyroki: Griesmar, EU:C:2001:648, pkt 26–38; Mouflin, C-206/00, EU:C:2001:695, pkt 22, 23).

40 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem sprzeczne z zasadą równości wynagrodzeń określoną w art. 141 WE jest nie tylko stosowanie przepisów, które ustanawiają dyskryminację bezpośrednią ze względu na płeć, lecz również stosowanie przepisów, które utrzymują nierówne traktowanie pracowników płci męskiej i żeńskiej na podstawie kryteriów innych niż płeć, o ile takiego nierównego traktowania nie można uzasadnić obiektywnymi czynnikami niezwiązanymi z jakąkolwiek dyskryminacją ze względu na płeć (zob. w szczególności wyroki: Seymour-Smith i Perez, C-167/97, EU:C:1999:60, pkt 52; Voß, C-300/06, EU:C:2007:757, pkt 25 i przytoczone tam orzecznictwo).

41 Mówiąc bardziej precyzyjnie, z orzecznictwa Trybunału wynika, że dyskryminacja pośrednia ze względu na płeć ma miejsce, w wypadku gdy stosowanie środka krajowego – choćby sformułowanego w sposób neutralny – faktycznie działa na niekorzyść znacznie większej liczby pracowników jednej płci w porównaniu z drugą (zob. w szczególności wyrok Z, C-363/12, EU:C:2014:159, pkt 53 i przytoczone tam orzecznictwo). Środek taki jest zgodny z zasadą równego traktowania wyłącznie pod warunkiem, że odmienne traktowanie obydwu kategorii pracowników, które powoduje, jest uzasadnione obiektywnymi czynnikami niemającymi nic wspólnego z dyskryminacją ze względu na płeć (zob. w szczególności wyroki: Rinner-Kühn, 171/88, EU:C:1989:328, pkt 12; Voß, EU:C:2007:757, pkt 38; Brachner, C-123/10, EU:C:2011:675, pkt 70).

42 W niniejszym wypadku należy wskazać, że na mocy art. 15 dekretu nr 2003-1306 doliczenie okresu służby w wysokości czterech kwartałów jest przyznawane do celów obliczenia emerytury każdemu urzędnikowi z tytułu każdego z jego dzieci urodzonych lub przysposobionych przed dniem 1 stycznia 2004 r. lub przyjętych na utrzymanie przed tym dniem i wychowywanych przez dziewięć lat, pod warunkiem że wspomniany urzędnik może wykazać przerwanie działalności zawodowej trwające nieprzerwanie przez co najmniej dwa miesiące, które nastąpiło w ramach urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopu wychowawczego lub dodatkowego urlopu wychowawczego udzielanego w celu opieki nad chorym lub niepełnosprawnym dzieckiem, lub czasowego zwolnienia urzędnika ze służby w celu wychowywania dziecka, które nie ukończyło ósmego roku życia. Na podstawie wspomnianego przepisu owo doliczenie okresu służby jest przyznawane także urzędniczkom, które urodziły w okresie lat studiów przed dniem 1 stycznia 2004 r. i przed ich zatrudnieniem w służbie publicznej, jeżeli owo zatrudnienie nastąpiło w terminie dwóch lat od uzyskania dyplomu niezbędnego do przystąpienia do konkursu.

43 Otóż należy stwierdzić, że – rozpatrywany jako taki – przepis przewidujący, iż doliczenie okresu służby takie jak to rozpatrywane w postępowaniu głównym będzie przyznawane urzędnikom obydwu płci, pod warunkiem że przerwą oni swoją karierę na minimalny okres dwóch kolejnych miesięcy, aby poświęcić się opiece nad dzieckiem, wydaje się na pozór neutralny z punktu widzenia płci zainteresowanego, ponieważ w szczególności nie wykazano, aby możliwości przerwania kariery określone przez przepisy rozpatrywane w postępowaniu głównym były legalnie dostępne wyłącznie dla urzędników jednej z dwóch płci.

44 W tym względzie bezsporne jest, że zarówno urzędnicy, jak i urzędniczki mogą korzystać z takich możliwości przerwania kariery w ramach urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopu wychowawczego lub dodatkowego urlopu wychowawczego udzielanego w celu opieki nad chorym lub niepełnosprawnym dzieckiem, czy też w ramach czasowego zwolnienia urzędnika ze służby w celu wychowywania dziecka, które nie ukończyło ósmego roku życia.

45 Jednakże pomimo owego pozoru neutralności należy stwierdzić, że kryterium przyjęte w art. 15 dekretu nr 2003-1306 skutkuje tym, iż o wiele wyższy odsetek kobiet niż mężczyzn korzysta z rozpatrywanego uprawnienia.

46 Okoliczność, że rozpatrywany w postępowaniu głównym system doliczenia okresu służby zawiera – wśród ustawowych form przerwania działalności zawodowej uprawniających do doliczenia okresu służby – urlop macierzyński, skutkuje bowiem, biorąc pod uwagę minimalny okres i obowiązkowy charakter owego urlopu w prawie francuskim, tym, że urzędniczki będące rodzicem biologicznym swojego dziecka znajdują się w zasadzie w sytuacji pozwalającej im na korzystanie z uprawnienia, jakie stanowi owo doliczenie okresu służby.

47 Natomiast jeśli chodzi o urzędników, różne czynniki przyczyniają się w niniejszym wypadku do znacznego zmniejszenia liczby tych spośród nich, którzy rzeczywiście będą mogli skorzystać ze wspomnianego uprawnienia.

48 W tym względzie należy wskazać, po pierwsze, że – w odróżnieniu od urlopu macierzyńskiego – sytuacje urlopu lub czasowego zwolnienia mogące prowadzić do nabycia prawa do rzeczonego doliczenia okresu służby mają dla urzędnika charakter fakultatywny.

49 Po drugie, w szczególności z uwag przedstawionych na piśmie przez rząd francuski wynika, że uregulowane ustawowo sytuacje – takie jak urlop wychowawczy, dodatkowy urlop wychowawczy udzielany w celu opieki nad chorym lub niepełnosprawnym dzieckiem lub czasowe zwolnienie urzędnika ze służby – połączone są zarówno z brakiem wynagrodzenia, jak i z brakiem nabycia uprawnień emerytalnych. Ponadto dodatkowy urlop wychowawczy udzielany w celu opieki nad chorym lub niepełnosprawnym dzieckiem oraz czasowe zwolnienie urzędnika ze służby połączone są, odpowiednio, z ograniczeniem lub z brakiem nabycia prawa do przeniesienia na wyższy stopień.

50 Okoliczność, że system doliczenia okresu służby, taki jak rozpatrywany w postępowaniu głównym, jest korzystny przede wszystkim dla urzędniczek, został zresztą wyraźnie stwierdzony przez Conseil d'État w wyroku z dnia 29 grudnia 2004 r. D'Amato i in. (nr 265097), przedstawionym przez rząd francuski na poparcie swoich uwag. Podobnego stwierdzenia dokonał także Haute Autorité de lutte contre les discriminations et pour l'égalité (francuski urząd ds. zwalczania dyskryminacji i działań na rzecz równości) w uchwale nr 2005-32 z dnia 26 września 2005 r., na którą powołali się małżonkowie Leone w swoich uwagach na piśmie.

51 Z uwagi na wszystkie powyższe rozważania warunek przerwania działalności zawodowej na okres dwóch miesięcy, od którego rozpatrywany w postępowaniu głównym system uzależnia w zasadzie przyznanie doliczenia okresu służby – chociaż pozornie neutralny w odniesieniu do płci danych urzędników – może być w niniejszym wypadku spełniony przez o wiele niższy odsetek urzędników niż odsetek urzędniczek, w związku z czym jest on faktycznie niekorzystny dla o wiele wyższej liczby pracowników jednej płci w stosunku do pracowników drugiej płci.

52 W tych okolicznościach należy sprawdzić, czy powstałe w ten sposób odmienne traktowanie pracowników płci żeńskiej i pracowników płci męskiej może być w niniejszym wypadku uzasadnione obiektywnymi czynnikami niezwiązanymi z jakąkolwiek dyskryminacją ze względu na płeć.

53 W tym względzie z orzecznictwa Trybunału wynika, że jest tak w szczególności, gdy wybrane środki odnoszą się do zgodnego z prawem celu polityki społecznej, są odpowiednie, aby osiągnąć cel realizowany przez rozpatrywane przepisy, oraz są niezbędne do jego osiągnięcia (zob. w szczególności wyroki: Seymour-Smith i Perez, EU:C:1999:60, pkt 69 i przytoczone tam orzecznictwo; a także Brachner, EU:C:2011:675, pkt 70 i przytoczone tam orzecznictwo).

54 Ponadto środki takie mogą być uważane za właściwe do zapewnienia realizacji wskazanego celu, wyłącznie jeżeli rzeczywiście służą jego osiągnięciu i są stosowane w sposób spójny i systematyczny (wyroki: Hartlauer, C-169/07, EU:C:2009:141, pkt 55; Georgiew, C-250/09 i C-268/09, EU:C:2010:699, pkt 56; Fuchs i Köhler, C-159/10 i C-160/10, EU:C:2011:508, pkt 85; a także Brachner, EU:C:2011:675, pkt 71).

55 To na danym państwie członkowskim jako prawodawcy, który ustanowił przepisy posądzane o wprowadzenie dyskryminacji, ciąży obowiązek wykazania, że przepisy te odnoszą się do zgodnego z prawem celu polityki społecznej, że cel ten nie ma nic wspólnego z dyskryminacją ze względu na płeć oraz że można racjonalnie uważać, iż wybrane środki były odpowiednie dla realizacji wspomnianego celu (wyrok Brachner, EU:C:2011:675, pkt 74 i przytoczone tam orzecznictwo).

56 Ponadto z orzecznictwa Trybunału wynika także, że o ile ostatecznie do sądu krajowego, który jest wyłącznie właściwy do oceny okoliczności faktycznych i dokonania wykładni prawa krajowego, należy ustalenie, czy i w jakim zakresie rozpatrywany przepis prawny jest uzasadniony takim obiektywnym czynnikiem, o tyle Trybunał proszony o dostarczenie sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi w ramach odesłania prejudycjalnego jest właściwy do udzielenia wskazówek na podstawie akt sprawy w postępowaniu głównym, a także uwag, które zostały mu przedstawione ustnie i na piśmie, tak aby umożliwić sądowi krajowemu wydanie rozstrzygnięcia w sprawie (zob. w szczególności wyrok Brachner, EU:C:2011:675, pkt 72 i przytoczone tam orzecznictwo).

57 Jeśli chodzi o identyfikację celów realizowanych przez system doliczenia okresu służby rozpatrywany w postępowaniu głównym, rząd francuski – na którym ciąży, jak wspomniano to w pkt 55 niniejszego wyroku, obowiązek wykazania, że wspomniany system odpowiada w niniejszym wypadku zgodnemu z prawem celowi i że cel ten nie jest w żaden sposób związany z dyskryminacją ze względu na płeć – wskazał w swoich uwagach, iż rozpatrywane doliczenie okresu służby ma na celu zrekompensowanie niekorzystnych dla kariery skutków wynikających z przerwania działalności zawodowej ze względu na urodzenie dziecka, przyjęcie go do gospodarstwa domowego lub wychowywanie.

58 W tym względzie troska o zrekompensowanie niekorzystnych skutków w zakresie przebiegu ich karier, wspólna wszystkim pracownikom – zarówno płci żeńskiej, jak i płci męskiej – którzy przerwali karierę na określony okres czasu, aby poświęcić się swoim dzieciom, stanowi oczywiście jako taka zgodny z prawem cel polityki społecznej.

59 Jednak zwykłe ogólne stwierdzenia nie wystarczają, aby wykazać, że cel przepisu krajowego – takiego jak rozpatrywany w postępowaniu głównym – nie jest w żaden w sposób związany z dyskryminacją ze względu na płeć, ani aby dostarczyć elementy pozwalające w rozsądny sposób uznać, iż wybrane środki były odpowiednie dla realizacji owego celu (zob. podobnie w szczególności wyroki: Seymour-Smith i Perez, EU:C:1999:60, pkt 76; a także Nikoloudi, C-196/02, EU:C:2005:141, pkt 52).

60 W niniejszym wypadku należy tym bardziej czuwać nad rzeczywistym przestrzeganiem wymogów wspomnianych w pkt 52–55 niniejszego wyroku, ponieważ – jak podkreślono to w pkt 36 i 37 niniejszego wyroku – system doliczenia okresu służby rozpatrywany w postępowaniu głównym został przyjęty w celu zapewnienia zgodności prawa krajowego z zasadą równości wynagrodzeń kobiet i mężczyzn po tym, jak Trybunał stwierdził niezgodność wcześniejszych przepisów krajowych z ową zasadą.

61 Komisja i małżonkowie Leone podnieśli w tym względzie w szczególności, że Republika Francuska zastąpiła owe wcześniejsze przepisy nowymi przepisami, które – w postaci środków pozornie neutralnych w odniesieniu do płci osób, do których stosuje się owe środki – w rzeczywistości utrzymały cele rzeczonych wcześniejszych przepisów i zapewniły status quo oraz utrwalenie konkretnych skutków tych wcześniejszych przepisów.

62 Według małżonków Leone nowo obowiązujące przepisy zachowują w istocie ten sam przedmiot i cel co poprzednie przepisy, to jest w istocie zrekompensowanie niekorzystnych skutków zawodowych wynikających z czasu poświęconego przez urzędnika na wychowywanie dzieci podczas jego kariery. Republika Francuska odwołała się zatem zdaniem tych małżonków do sztucznego kryterium wywiedzionego z przerwania kariery wyłącznie w celu uniknięcia finansowych konsekwencji mogących wyniknąć z prawidłowego zastosowania prawa Unii i owo państwo członkowskie nie wykazało, iż wprowadzone w ten sposób zmiany zmierzają do realizacji zgodnego z prawem celu niezwiązanego w żaden sposób z dyskryminacją ze względu na płeć.

63 Rząd francuski podnosi, iż przerwanie kariery w celu sprawowania opieki nad dziećmi ma bezpośredni wpływ na wysokość emerytury urzędnika albo ze względu na brak wzięcia pod uwagę okresów przerwania pracy dla celów obliczenia wysokości emerytury, albo ze względu na spowolnienie kariery, do którego prowadzą owe okresy przerwania pracy, oraz podnosi, że rozpatrywane w postępowaniu głównym doliczenie okresu służby ma zatem na celu finansowe zrekompensowanie takiego wpływu w chwili ustalania wysokości emerytury.

64 Zgodnie z orzecznictwem wspomnianym w pkt 56 niniejszego wyroku do Trybunału należy – przy uwzględnieniu elementów zawartych w aktach sprawy, którymi dysponuje on, oraz uwag, które zostały mu przedłożone – udzielenie następujących wskazówek, tak aby umożliwić sądowi krajowemu wydanie rozstrzygnięcia w sprawie.

65 Po pierwsze, jak wynika z uwag rządu francuskiego, urlop macierzyński i urlop na warunkach urlopu macierzyńskiego są połączone z utrzymaniem nabycia uprawnień emerytalnych i praw do przeniesienia na wyższy stopień, a urlop wychowawczy i dodatkowy urlop wychowawczy charakteryzują się, pierwszy z nich, całkowitym utrzymaniem, a drugi, częściowym utrzymaniem praw do przeniesienia na wyższy stopień. W tych okolicznościach można się zastanawiać, w jakim zakresie przyznanie rozpatrywanego w postępowaniu głównym doliczenia okresu służby ma naprawdę na celu zrekompensowanie braku wzięcia pod uwagę owych okresów przerwania pracy do celów obliczenia emerytury lub zrekompensowanie niekorzystnych skutków związanych ze spowolnieniem kariery urzędnika, jak podnosi to ów rząd.

66 To samo odnosi się także a priori do faktu, że owo doliczenie okresu służby zostało ustalone w sposób jednolity w wysokości pełnego roku, bez wzięcia pod uwagę rzeczywistego okresu przerwania pracy.

67 W tym kontekście należy ponadto podkreślić, że zakres rzeczonego doliczenia okresu służby pozostał niezmieniony w stosunku do tego, który istniał w ramach wcześniejszego systemu doliczenia okresu służby uznanego za niezgodny z art. 141 WE w następstwie wyroku Griesmar (EU:C:2001:648). Jednak, jak wskazano to w owym wyroku, w ramach wspomnianego systemu obowiązujące wówczas doliczenie okresu służby zmierzało do osiągnięcia odmiennego celu, to jest zrekompensowania niekorzystnych dla kariery skutków dotykających kobiet ze względu na to, że poświęciły się one wychowaniu dzieci w toku swojej kariery.

68 Otóż można zauważyć w tym względzie, że o ile doliczenie okresu służby równe rokowi na dziecko wychowywane w gospodarstwie domowym daje się bez wątpienia zrozumieć w odniesieniu do tego ostatniego celu, o tyle niezmienione utrzymanie wymiaru owego uprawnienia w ramach przepisów rozpatrywanych w postępowaniu głównym budzi natomiast, i jak to właśnie wskazano, wątpliwości odnośnie do jego zdolności do realizacji celu wspomnianego w pkt 57 niniejszego wyroku.

69 Po drugie, jeśli chodzi o wymóg – wspomniany w pkt 54 niniejszego wyroku – związany ze spójnym i systematycznym wdrożeniem owego ostatniego celu, należy wskazać, co następuje.

70 Po pierwsze – jak wynika z art. 15 ust. 3 dekretu nr 2003-1306 – rozpatrywane w postępowaniu głównym uprawnienie w postaci doliczenia okresu służby zostaje także nabyte przez urzędniczki, które urodziły w okresie lat studiów przed dniem 1 stycznia 2004 r. i przed ich zatrudnieniem w służbie publicznej, o ile owo zatrudnienie nastąpiło w terminie dwóch lat od uzyskania dyplomu niezbędnego do przystąpienia do konkursu, bez możliwości podniesienia w stosunku do nich warunku przerwania działalności zawodowej.

71 W zakresie, w jakim wprowadzony w ten sposób wyjątek implikuje zaś przyznanie doliczenia okresu służby urzędnikowi, który nie przerwał swojej kariery i nie mógł w konsekwencji ponieść niekorzystnych skutków, które owo doliczenie okresu służby z założenia powinno naprawić, wydaje się a priori, iż taki przepis może naruszyć wyżej wspomniany wymóg spójności i systematyczności.

72 Po drugie, zgodnie z rozpatrywanym w postępowaniu głównym systemem doliczenia okresu służby w wypadku niektórych dzieci – takich jak dzieci małżonka, dzieci, w odniesieniu do których nastąpiło przekazanie władzy rodzicielskiej na rzecz emeryta lub jego małżonka, dzieci pod opieką emeryta lub jego małżonka, w wypadku gdy opieka połączona jest z rzeczywistą i stałą pieczą nad dzieckiem, lub dzieci, które zostały przyjęte przez emeryta lub jego małżonka do gospodarstwa domowego – przyznanie rozpatrywanego doliczenia okresu służby jest uzależnione nie tylko od dwumiesięcznego przerwania działalności zawodowej, lecz także od warunku, że owe dzieci były wychowywane przez co najmniej dziewięć lat.

73 Otóż taki dodatkowy warunek nie wydaje się a priori bardziej zgodny z celem wskazywanym w niniejszym wypadku przez rząd francuski.

74 Należy wreszcie wziąć pod uwagę, że w niniejszym wypadku, co zostało przypomniane już wcześniej, przyjęcie rozpatrywanego w postępowaniu głównym systemu doliczenia okresu służby stanowi konsekwencję konieczności usunięcia wynikającej z wyroku Griesmar (EU:C:2001:648) niezgodności uprzednio obowiązującego systemu doliczenia okresu służby z zasadą równości wynagrodzeń.

75 Ponieważ rozpatrywany w postępowaniu głównym system doliczenia okresu służby miał być stosowany do ustalania wysokości emerytur, począwszy od dnia 28 maja 2003 r. i przy wzięciu pod uwagę dzieci urodzonych, przysposobionych lub przyjętych do gospodarstwa domowego przed dniem 1 stycznia 2004 r., jego celem było zatem uregulowanie losów doliczeń okresu służby, których ustalanie objęte było do tej pory wspomnianym wcześniejszym systemem.

76 Należy zaś przypomnieć, że w owym wyroku Trybunał orzekł, iż rzeczony wcześniejszy system naruszał zasadę równości wynagrodzeń, ponieważ wykluczał z korzystania z doliczenia okresu służby urzędników, którzy mogli wykazać, że podjęli się wychowywania swoich dzieci (wyrok Griesmar, EU:C:2001:648, pkt 67).

77 W tym względzie należy podkreślić, iż chociaż warunki przyznania doliczenia okresu służby określone systemem rozpatrywanym w postępowaniu głównym są przeznaczone do stosowania wyłącznie w odniesieniu do emerytur, których wysokość ma być ustalona po wejściu w życie owego systemu, to wciąż wspomniany system mógł skutkować pozbawieniem w przyszłości niektórych urzędników prawa, które wywodzili oni z bezpośredniej skuteczności art. 141 WE. Otóż należy przypomnieć, że o ile prawo Unii nie stoi na przeszkodzie temu, aby państwo członkowskie działało w ten sposób, o tyle jest tak pod warunkiem, że środki, które przyjmuje ono w tym względzie, przestrzegają zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn (zob. podobnie wyrok Roks i in., C-343/92, EU:C:1994:71, pkt 29, 30).

78 Jednakże, jak wynika z pkt 65–73 niniejszego wyroku, nie wydaje się, iż jest tak w wypadku systemu doliczenia okresu służby rozpatrywanego w postępowaniu głównym, z zastrzeżeniem ostatecznej oceny przysługującej w tym względzie sądom krajowym.

79 W świetle wszystkich powyższych rozważań na pytanie drugie należy odpowiedzieć, iż art. 141 WE należy interpretować w ten sposób, że system doliczenia okresu służby do celów obliczenia emerytury taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym skutkuje niezgodną z owym artykułem dyskryminacją pośrednią w zakresie wynagrodzenia pracowników płci męskiej w porównaniu do pracowników płci żeńskiej, z wyłączeniem przypadków, gdy może być on uzasadniony obiektywnymi czynnikami niezwiązanymi z jakąkolwiek dyskryminacją ze względu na płeć, takimi jak zgodny z prawem cel polityki społecznej, i jest odpowiedni dla zapewnienia realizacji przywołanego celu, a także niezbędny w tym względzie, co oznacza, że musi on prawdziwie odpowiadać trosce o osiągnięcie tego celu i być z tego punktu widzenia wdrażany w sposób spójny i systematyczny.

W przedmiocie pytania pierwszego

80 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 141 WE należy interpretować w ten sposób, że przepisy dotyczące wcześniejszej emerytury z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia – takie jak te rozpatrywane w postępowaniu głównym – skutkują niezgodną z owym artykułem dyskryminacją pośrednią w zakresie wynagrodzenia pracowników płci męskiej w porównaniu do pracowników płci żeńskiej.

81 Na wstępie należy podkreślić, że art. L. 24 i R. 37 kodeksu emerytalnego dotyczące wcześniejszej emerytury z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia zostały przyjęte – na wzór tych regulujących system doliczenia okresu służby rozpatrywany w postępowaniu głównym – w celu wzięcia pod uwagę wniosków wynikających z wyroku Griesmar (EU:C:2001:648).

82 Owe artykuły uzależniają prawo urzędnika, rodzica trojga dzieci lub dziecka w wieku powyżej roku dotkniętego stopniem niepełnosprawności równym lub przekraczającym 80%, do skorzystania z takiej wcześniejszej emerytury od warunku, że zainteresowany może wykazać w odniesieniu do każdego dziecka przerwanie działalności zawodowej trwające nieprzerwanie przez co najmniej dwa miesiące, które nastąpiło w ramach urlopu macierzyńskiego, urlopu ojcowskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopu wychowawczego lub dodatkowego urlopu wychowawczego udzielanego w celu opieki nad chorym lub niepełnosprawnym dzieckiem, lub czasowego zwolnienia urzędnika ze służby w celu wychowywania dziecka, które nie ukończyło ósmego roku życia. W wypadku równoczesnych urodzin lub przysposobień okres przerwania działalności zawodowej brany pod uwagę w odniesieniu do wszystkich rozpatrywanych dzieci wynosi także dwa miesiące.

83 Jeśli chodzi o dzieci biologiczne lub przysposobione, wspomniane przerwanie działalności powinno nastąpić w okresie między pierwszym dniem czwartego tygodnia poprzedzającego urodzenie lub przysposobienie a ostatnim dniem szesnastego tygodnia następującego po urodzeniu lub przysposobieniu.

84 Co się tyczy dzieci przyjętych na utrzymanie, wyżej wspomniane przepisy przewidują, że owe dzieci musiały być wychowywane przynajmniej przez dziewięć lat przez danego urzędnika i że przerwanie działalności zawodowej powinno nastąpić albo przed ich szesnastymi urodzinami, albo przed osiągnięciem przez nie wieku, kiedy przestały być na utrzymaniu.

85 Z owych przepisów wynika również, że tak jak przerwanie działalności zawodowej traktowane są okresy nieskładkowe zainteresowanego, podczas których nie wykonywał on żadnej działalności zawodowej.

86 Ze względów mutatis mutandis identycznych z tymi przedstawionymi w pkt 43–49 niniejszego wyroku na wstępie należy stwierdzić, że chociaż przepisy takie są pozornie neutralne w odniesieniu do płci danych urzędników, to warunki, od jakich uzależniają one przyznanie rozpatrywanego w postępowaniu głównym uprawnienia, prowadzą w niniejszym wypadku do tego, iż z owego uprawnienia korzysta o wiele wyższy odsetek kobiet niż mężczyzn.

87 W tych okolicznościach należy następnie sprawdzić – zgodnie z zasadami orzecznictwa przypomnianymi w pkt 52–55 niniejszego wyroku – czy powstałe w ten sposób odmienne traktowanie pracowników płci żeńskiej i pracowników płci męskiej może być jednak uzasadnione obiektywnymi czynnikami niezwiązanymi z jakąkolwiek dyskryminacją ze względu na płeć.

88 W tym względzie rząd francuski stwierdził w swoich uwagach, że rozpatrywane przepisy krajowe realizują cel identyczny z celem zamierzonym przez rozpatrywane w postępowaniu głównym doliczenie okresu służby, to jest zrekompensowanie niekorzystnych dla kariery skutków wynikających z przerwania działalności zawodowej z powodu urodzenia dziecka, przyjęcia go do gospodarstwa domowego lub wychowywania.

89 Jak wspomniano w pkt 56 niniejszego wyroku, to do sądu krajowego ostatecznie należy sprawdzenie, przy uwzględnieniu wszystkich istotnych elementów, czy – zważywszy na warunki go określające – rozpatrywany w postępowaniu głównym system wcześniejszej emerytury z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia, jako środek przeznaczony do osiągnięcia rzeczonego celu, może przyczynić się do realizacji owego celu i czy naprawdę odpowiada on trosce o jego osiągnięcie, oraz czy z punktu widzenia tego celu jest on wdrażany w sposób spójny i systematyczny. Trybunał jest jednak właściwy, aby udzielić rzeczonemu sądowi wskazówek, które pozwolą mu na wydanie orzeczenia.

90 Jeśli chodzi zaś w szczególności o prawdziwą troskę o osiągnięcie wskazanego w niniejszym wypadku celu oraz o wymóg spójności i systematyczności z tego punktu widzenia, należy przede wszystkim wskazać, że nie wydaje się a priori, aby fakt wcześniejszego przejścia urzędników na emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia mógł zrekompensować niekorzystne dla kariery skutki wynikające z potrójnego dwumiesięcznego przerwania działalności zawodowej z powodu urodzin dziecka, przyjęcia go do gospodarstwa domowego lub wychowywania, czy też z pojedynczego dwumiesięcznego przerwania kariery z powodu urodzenia lub przyjęcia do gospodarstwa domowego dziecka dotkniętego stopniem niepełnosprawności przekraczającym 80%. Rząd francuski nie wykazał ponadto, w jaki sposób ów fakt mógłby zrekompensować owe niekorzystne dla kariery skutki.

91 Następnie należy wskazać, że nie wydaje się a priori, aby poszczególne elementy charakteryzujące uprawnienie rozpatrywane w postępowaniu głównym można było uzasadnić w sposób spójny z punktu widzenia tak wskazanego celu, polegającego na zrekompensowaniu wspomnianych niekorzystnych skutków.

92 Jest tak zatem, po pierwsze, i co wskazano już w pkt 72 i 73 niniejszego wyroku w odniesieniu do rozpatrywanego w postępowaniu głównym doliczenia okresu służby, w wypadku okoliczności, zgodnie z którą w wypadku niektórych dzieci korzyść w postaci wcześniejszej emerytury z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia jest uzależniona nie tylko od dwumiesięcznego przerwania działalności zawodowej, lecz także od dodatkowego warunku, zgodnie z którym owe dzieci muszą być wychowywane przez danego urzędnika przez co najmniej dziewięć lat.

93 Po drugie, jest tak także w wypadku faktu, że rozpatrywane w postępowaniu głównym uprawnienie jest przyznawane urzędnikom niezależnie od tego, czy przerwali oni swoją karierę na trzy odrębne dwumiesięczne okresy ze względu na każde dziecko z osobna, czy też na jeden dwumiesięczny okres ze względu na dziecko dotknięte stopniem niepełnosprawności równym lub przekraczającym 80%. Nie wydaje się bowiem a priori, by niekorzystne dla kariery skutki uważane za wynikające

z dwumiesięcznego przerwania kariery – które rzekomo rzeczone uprawnienie ma na celu zrekompensować – były różne w zależności od tego, czy urodzone lub przysposobione dziecko jest lub nie jest dotknięte niepełnosprawnością.

94 Po trzecie, podobnie jest w wypadku okoliczności, zgodnie z którą z przepisów rozpatrywanych w postępowaniu głównym wydaje się wynikać, iż w wypadku równoczesnych urodzin lub przysposobień pojedynczy dwumiesięczny okres przerwania kariery, który z nich wynika, jest naliczany tyle razy, ile jest danych dzieci. Nie wydaje się zaś a priori, by niekorzystne dla kariery skutki uważane za wynikające z dwumiesięcznego przerwania kariery, które owo uprawnienie ma na celu zrekompensować, były różne w zależności od tego, czy owo przerwanie kariery ma miejsce ze względu na pojedyncze urodzenie lub przysposobienie, czy też ze względu na wielokrotne urodzenie lub przysposobienie.

95 Po czwarte, do sądu odsyłającego należy zbadanie, czy przepisy art. L. 24 ust. I pkt 3 i art. R. 37 ust. III kodeksu emerytalnego, przewidujące, że korzyść w postaci rozpatrywanego w postępowaniu głównym uprawnienia jest przyznawana przy uwzględnieniu okresów, w trakcie których zainteresowany nie wykonywał żadnej działalności zawodowej, mogą – w zależności od ich dokładnego zakresu – także w danym wypadku naruszać wyżej wymieniony wymóg spójności.

96 Należy dodać, że przy badaniu, które sąd odsyłający powinien zatem wykonać, aby upewnić się, że rozpatrywany w postępowaniu głównym system rzeczywiście odpowiada trosce o osiągnięcie wskazanego celu i że z punktu widzenia tego celu jest on wdrażany w sposób spójny i systematyczny, ów sąd będzie mógł także zostać skłoniony do wzięcia pod uwagę ewentualnych relacji między rozpatrywanym w postępowaniu głównym systemem przejścia na wcześniejszą emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia a wcześniejszymi przepisami krajowymi, które ów system zastąpił i w odniesieniu do których Trybunał nie dysponuje wystarczającymi informacjami. W tym względzie wspomniany sąd krajowy będzie mógł w szczególności zostać zmuszony do sprawdzenia, w jakim zakresie takie relacje mogłyby – podobnie do tego, co zostało wskazane w niniejszym wyroku w odniesieniu do rozpatrywanego w postępowaniu głównym systemu doliczenia okresu służby – wywrzeć wpływ na owo badanie.

97 W niniejszej sprawie, zważywszy na to, co zostało wspomniane w pkt 81 niniejszego wyroku, należy wreszcie wskazać, że rozważania poczynione w pkt 74–78 niniejszego wyroku w odniesieniu do wspomnianego systemu doliczenia okresu służby mogą w danym wypadku zostać zastosowane mutatis mutandis do rozpatrywanego w postępowaniu głównym systemu przejścia na wcześniejszą emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia.

98 W świetle wszystkich powyższych rozważań na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, iż art. 141 WE należy interpretować w ten sposób, że system przejścia na wcześniejszą emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym skutkuje niezgodną z owym artykułem dyskryminacją pośrednią w zakresie wynagrodzenia pracowników płci męskiej w porównaniu do pracowników płci żeńskiej, z wyłączeniem przypadków, gdy może być on uzasadniony obiektywnymi czynnikami niezwiązanymi z jakąkolwiek dyskryminacją ze względu na płeć, takimi jak zgodny z prawem cel polityki społecznej, i jest odpowiedni dla zapewnienia realizacji przywołanego celu, a także niezbędny w tym względzie, co oznacza, że musi on prawdziwie odpowiadać trosce o osiągnięcie tego celu i być z tego punktu widzenia wdrażany w sposób spójny i systematyczny.

W przedmiocie pytania trzeciego

99 Poprzez pytanie trzecie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy wypadki dyskryminacji pośredniej, które zostałyby w danym wypadku zidentyfikowane w ramach badania pytań pierwszego i drugiego, mogą zostać uzasadnione na podstawie art. 141 ust. 4 WE.

100 Ów ostatni przepis przewiduje, że w celu zapewnienia pełnej równości między kobietami i mężczyznami w życiu zawodowym zasada równości traktowania nie stanowi przeszkody dla państwa członkowskiego w utrzymaniu lub przyjmowaniu środków przewidujących specyficzne korzyści, zmierzające do ułatwienia wykonywania działalności zawodowej przez osoby płci niedostatecznie reprezentowanej bądź zapobiegania niekorzystnym sytuacjom w karierze zawodowej i ich kompensowania.

101 W niniejszym wypadku wystarczy przypomnieć w tym względzie, że Trybunał orzekł już, iż środek taki jak rozpatrywane w postępowaniu głównym doliczenie okresu służby nie stanowi środka, do którego odnosi się przywołane postanowienie traktatu WE, ponieważ ogranicza się on do przyznania urzędnikom doliczenia okresu służby w chwili odejścia przez nich na emeryturę, nie rozwiązując problemów, które mogą oni napotkać w trakcie ich kariery zawodowej, oraz ponieważ nie wydaje się, aby kompensował on niekorzystne skutki dotykające wspomnianych pracowników, pomagając im w tej karierze, oraz aby zapewniał zatem konkretnie pełną równość kobiet i mężczyzn w życiu zawodowym (zob. podobnie wyroki: Griesmar, EU:C:2001:648, pkt 63–65; Komisja/Włochy, C-46/07, EU:C:2008:618, pkt 57, 58; a także Komisja/Grecja, C-559/07, EU:C:2009:198, pkt 66–68).

102 Podobnie jest w wypadku środka takiego jak przejście na wcześniejszą emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia, ponieważ ów środek – który ogranicza się do faworyzowania wcześniejszego końca kariery zawodowej – tym bardziej nie rozwiązuje problemów, które mogą napotkać urzędnicy w trakcie ich kariery zawodowej, poprzez udzielenie im pomocy w owej karierze, ani nie zapewnia zatem konkretnie pełnej równości kobiet i mężczyzn w życiu zawodowym.

103 W świetle powyższych rozważań na pytanie trzecie należy odpowiedzieć, iż art. 141 ust. 4 WE należy interpretować w ten sposób, że do środków wskazanych w owym postanowieniu nie należą środki krajowe takie jak te rozpatrywane w postępowaniu głównym, które ograniczają się do zezwolenia danym pracownikom na skorzystanie z wcześniejszej emerytury z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia oraz do przyznania im doliczenia okresu służby w chwili odejścia przez nich na emeryturę, nie rozwiązując problemów, które mogą oni napotkać w trakcie swojej kariery zawodowej.

W przedmiocie kosztów

104 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (czwarta izba) orzeka, co następuje:

1) **Artykuł 141 WE należy interpretować w ten sposób, że system doliczenia okresu służby do celów obliczenia emerytury taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym skutkuje niezgodną z owym artykułem dyskryminacją pośrednią w zakresie wynagrodzenia pracowników płci męskiej w porównaniu do pracowników płci żeńskiej, z wyłączeniem przypadków, gdy może być on uzasadniony obiektywnymi czynnikami niezwiązanymi z jakąkolwiek dyskryminacją ze względu na płeć, takimi jak zgodny z prawem cel polityki społecznej, i jest odpowiedni dla zapewnienia realizacji przywołanego celu, a także niezbędny w tym względzie, co oznacza, że musi on prawdziwie odpowiadać trosce o osiągnięcie tego celu i być z tego punktu widzenia wdrażany w sposób spójny i systematyczny.**

2) **Artykuł art. 141 WE należy interpretować w ten sposób, że system przejścia na wcześniejszą emeryturę z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym skutkuje niezgodną z owym artykułem dyskryminacją pośrednią w zakresie wynagrodzenia pracowników płci męskiej w porównaniu do pracowników płci**

żeńskiej, z wyłączeniem przypadków, gdy może być on uzasadniony obiektywnymi czynnikami niezwiązanymi z jakąkolwiek dyskryminacją ze względu na płeć, takimi jak zgodny z prawem cel polityki społecznej, i jest odpowiedni dla zapewnienia realizacji przywołanego celu, a także niezbędny w tym względzie, co oznacza, że musi on prawdziwie odpowiadać trosce o osiągnięcie tego celu i być z tego punktu widzenia wdrażany w sposób spójny i systematyczny.

3) **Artykuł 141 ust. 4 WE należy interpretować w ten sposób, że do środków wskazanych w owym postanowieniu nie należą środki krajowe takie jak te rozpatrywane w postępowaniu głównym, które ograniczają się do zezwolenia danym pracownikom na skorzystanie z wcześniejszej emerytury z prawem do natychmiastowej wypłaty świadczenia oraz do przyznania im doliczenia okresu służby w chwili odejścia przez nich na emeryturę, nie rozwiązując problemów, które mogą oni napotkać w trakcie swojej kariery zawodowej.**

Podpisy